

GASTUMANNA'DAN KASTAMONYA'YA BİR ŞEHİR

O. Erdal ŞAHİN

Uludağ Üniversitesi

Özet

Kastamonu Kuzey Anadolu'nun engebeli bir coğrafyasında kadim geçmişi olan bir şehirdir. Anadolu'nun birçok şehri gibi eski bir tarihe sahip olan Kastamonu çeşitli devletlerin ve kültürlerin özelliklerini barındırmıştır. Şehrin adı kendisi gibi eski dönemlere kadar gider. Mekânsal olarak Hititlerden Romalılara, Beylikler döneminden Osmanlı ve Cumhuriyete kadar zengin bir hafızaya sahiptir. Bu çalışmada Kastamonu'nun tarihsel süreçlerde geçirmiş olduğu yönetsel, mekânsal ve kültürel gelişimleri ele alınmış ve kendisine has geleneksel yapıları yanında siyasal ve kültürel yönleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Şehir, Kültür, Vilayet

Şehrin Siyasi Tarihçesi

Karadeniz bölgesinin batı kısmında yer alan Kastamonu ilk olarak adını Gas'ların şehri anlamına gelen Gas ve Tumanna kelimelerinden oluşan 'Gastumanna' isminden dönüşerek almıştır. Şehir, ismini Bizans hanedanı Komenlerden aldığı da rivayet edilir. Komenlerin Kalesi anlamına gelen Castra Comneni isminden dönüşerek Castambol ve Castamouni şeklinde anılmıştır.¹ Osmanlı dönemine ait bazı seyahatnamelerde ise Kestomuniya, Kastamonya olarak ifade edilse de Kâtip Çelebi bu şehri Kastamoni şeklinde ifade etmiştir. Osmanlı devrinde ki resmi yazışmalarda Kastamoni olarak geçen şehrin adı Cumhuriyet döneminde Kastamonu olarak resmîleştirilmiştir.²

1 Kemal Kutgün Eyüpgiller, *Bir Kent Tarihi Kastamonu*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.37.

2 Türkiye Ansiklopedisi, Kaynak Kitaplar Yayıncılık, Cilt 3, İstanbul, 1975, s.892.

Kastamonu coğrafi yapısının dağlık olması sebebiyle ilk çağlardan beri Anadolu'nun önemli ulaşım yollarının dışında kalmış ve birçok istilalardan korunmuştur. Gölköy Enstitüsünün çevresinde yapılan araştırmalarda Kastamonu'da ki yerleşim ilk çağa kadar gittiği anlaşılmıştır. İlk olarak Hititlerin egemenliğinde bulunan şehir sonrasında sırasıyla Frigler, Lidyalılar, Persler ve Romalıların yönetiminde bulunmuştur. Müslümanların ilk olarak 715 yılında yöreyi ele geçirdiği belirtilir. Muhammed Bin Mervan idaresindeki İslam ordusu Anadolu'ya girerek Karadeniz sahilini kapsayan bir bölgeyle birlikte Kastamonu ve yöresini fethetmiştir. 922 yılında şehir tekrar Bizans idaresine geçerek bu devletin bir eyaleti olmuştur. 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'da üstünlük kuran Türkler 1074 yılında Kastamonu ve yöresini tekrar ele geçirmiştir. Bir süre sonra Bizanslıların geri aldığı yöre ardından Anadolu Selçukluların ve Danişmentlerin egemenliğine girmiştir. Kastamonu beylikler döneminde Çobanoğulları ve Candaroğulları tarafından yönetilmiştir.³ Yöre 12. yüzyılın sonlarında Anadolu Selçukluların bir uç beyi olan Emir Hüsameddin Çoban'ın kurduğu Çobanoğulları Beyliğinin idaresi altına girmiştir.⁴ Daha sonra Candaroğulları yöreye hâkim olmuşlardır. Candaroğulları Beyliğinin kurucusu Şemseddin Candar, ilk olarak beyliğin merkezini Eflani'de kurmuş ve ölümünden sonra başa geçen Süleyman Paşa'da bir müddet beyliğin merkezini Eflani'de tutmuş fakat daha sonra Kastamonu ve Safranbolu'nun alınmasıyla merkez, Kastamonu'ya taşınmıştır.⁵

Osmanlı Devleti'ne 1392 yılında katılan Kastamonu, 1461'de Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir sancak merkezi haline getirilmiştir. 1846'da Osmanlı'daki yönetsel reformlarda Kastamonu Eyalet haline dönüştürülmüştür. Bu yıldaki Devlet Salnamesine göre Kastamonu Eyaleti'nin Merkez, Hocaeli, Bolu, Viranşehir ve Sinop olmak üzere toplam beş sancağı bulunmakta ve bunlara bağlı Kaza ve Nahiyelerden oluşmaktadır. 1867 Vilayet Nizamnamesi ile vilayetlerin (illerin) kurulması ile Kastamonu Vilayeti yedi kazaya sahiptir.⁶ 1871 Kastamonu Vilayet salnamesine göre ise Kastamonu Vilayeti; Kastamonu, Bolu, Sinop ve Çankırı sancaklarından oluşmaktadır. Vilayet genel olarak bu tarihte 4 sancak, 21 kaza ve bu kazalara bağlı 33 nahiyeden oluşmaktadır.⁷

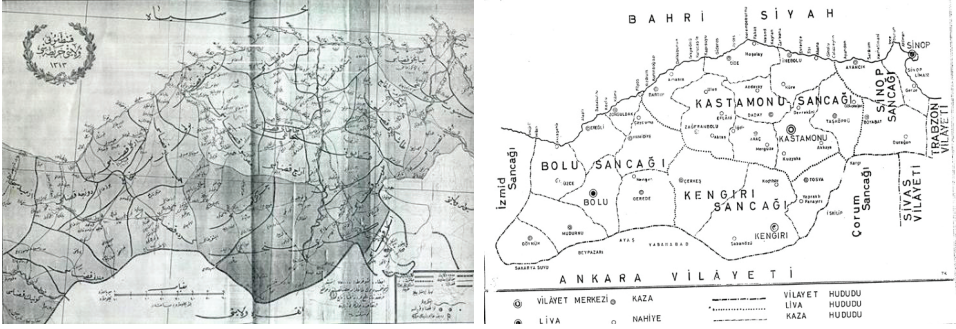
3 Yurt Ansiklopedisi, "Kastamonu", s.4582-4599.

4 İlhan Şahin, "Kastamonu", *DİA*, Cilt 24, İstanbul, 2001, s.585.

5 Eyüpgiller, *a.g.e.*, s.41.

6 Yurt Ansiklopedisi, s.4587.

7 Geniş bilgi için bkz. Tunç Şahin, "1871 Tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Vilayeti", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 11, 2010, s. 271.

Şekil: 1897 yılına ait Kastamonu Vilayetini gösteren harita

Nüfus bakımından Müslümanlarla birlikte Ermeniler, Rumların da yörede yaşadığı kaydedilmiştir. 1831 yılında yapılan ilk nüfus sayımına göre 47.918 müslüman erkek bulunurken 1870 Kastamonu Vilayet Salnamesinde ise tüm vilayetin müslim ve gayri müslim erkek nüfusu toplamda 387.105'e ulaşmıştır. Vilayetin erkek nüfusunun dini dağılımı ise 378.892 Müslüman, 6.388 Rum Ortodoks, 1.825 Ermeni idi. 1892 salnamesine göre ise merkez sancağın toplam nüfusu 313 bin iken diğer sancaklarla birlikte 481.542 müslüman erkek, 468.308 müslüman kadın, 10.851 gayr-ı müslim erkek ve 9.992 gayr-ı müslim kadın olarak toplam 970.693 kişi idi. 1927'de yapılan nüfus sayımına göre ise ilin genel nüfusu 336 bin olarak kaydedilmiş ve 1950'de ise bu rakam 412 bin olmuştur.⁸

Siyasi Olayları

Osmanlı döneminde Kastamonu yöresinde bazı önemli olaylar vukuu bulmuştur. Bunlardan ilk olarak 16. yüzyılın ortalarında eşkıyalığın başladığı ve suhte (medrese öğrencileri) isyanlarının arttığı bildirilir. Alınan önlemlere rağmen eşkıyalık ve isyanlar durdurulamamış ve bu hareketlerin yanında Anadolu'nun büyük bir bölümünü etkileyen Celali isyanları da Kastamonu ve yöresini etkilemiştir. Bu isyanlarda şehir merkezi birkaç defa yakılmıştır. 19. yüzyılda ise çıkan Tahmişioğlu isyanı Osmanlı yönetimini çokça uğraştırmış neticede isyan bastırılmıştır.⁹ 1919 yılında gerçekleştirilen ilk Türk kadın mitingi ise burada yapılmıştır. Milli mücadele döneminde ise şehir işgale uğramamış fakat İnebolu, Yunan gemileri tarafından 1921'de topa tutulmuştur.¹⁰

Cumhuriyetin ilanından hemen sonra M. Kemal tarafından şapka ilk defa Kasta-

8 Yurt Ansiklopedisi, s.4587.

9 Eyüpgiller, a.g.e., s.43.

10 Yurt Ansiklopedisi, s.4582.

monu'da tanıtılmıştır. Yönetmel reformların yanında radikal kültür reformları ilk olarak Kastamonu'da şapka ile sembolize edilmiştir. 24 Ağustos 1925 günü Kastamonu'da giydiği şapkayı tanıtan M. Kemal, sonrasında geçtiği İnebolu'da halka hitap ederek bunun medeni bir giyim tarzı olduğunu belirtmiştir. "Medeni ve beynelmilel kıyafet milletimiz için layık bir kıyafettir. Onu giydireceğiz. Ayakta iskarpin veya fotin, bacakta pantolon, yelek, gömlek, kravat, yakalık, ceket ve doğal olarak bunların mütemmimi (tamamlayıcısı) olmak üzere başta siperi şemslî serpuş. Bunu açık söylemek isterim. Bu serpuşun ismine şapka denir. İşte şapkamız."¹¹ Dolayısıyla yapılan bu tür inkılapların gayesi halkın mana ve şekilde modern bir toplum haline getirilmesiydi.

Şehrin Mekânsal Gelişimi

Kastamonu 11. yüzyıldan önce inşa edilen Castar Comeni adındaki kale civarında gelişmiştir. Bizans döneminde yenilenen kale çevresiyle birlikte bir yerleşim yeri olarak kullanılmış ve şehir Çobanoğulları ve Candaroğulları tarafından Mescid, Türbe, Hamam, Şifahane, Han ve Camiler gibi dini yapılarla İslami bir kimlik kazanmıştır. Katip Çelebi, şehrin bir tarafında yüksek bir kaya üzerinde hala günümüzde bile varlığını sürdüren kaleden bahsederek, şehri Türkmenlerin kaidesi yani merkezi olarak çarşıları, camileri, mahalleri ve hanlarının varlığıyla tarif etmiştir. İstanbul, Bizanslıların elinde olduğu zaman Türkmenlerin buradan savaşa gittiğini belirtmiştir.¹² Şehrin imarı Osmanlıların eline geçmesiyle hızlanmıştır. Özellikle Cem Sultan'ın valiliği döneminde yaptırılan bedesten ve II. Bayezid döneminde inşa edilen diğer önemli dini ve iktisadi yapılar, Osmanlı hanedanının buraya verdiği önemi simgelemektedir. Osmanlılar şehrin merkezinde çok sayıda kubbeli, minareli ve kargirden büyük yapıların inşasıyla şehrin görünümünü eskiye kıyaslanmayacak şekilde değiştirmiştir. İlerleyen dönemlerde bu tür yapılar vakıflar eliyle inşa edilmiştir. Vakıflara ait olmak üzere bir bedesten, beş han ve 165 dükkân mevcuttu. 19. yüzyılda şehir merkezinde 63 cami ve mescid, 2 kilise, 24 medrese, 3 Sıbyan Mektebi, birer adet Mektebi- Sıbyani, Mekteb-i Rüştîye, Mekteb-i İdadiye, bir adet Rum Mektebi, 7 kütüphane, 24 tekke,¹³ 12 köprü, 15 hamam, 45 han, 2 bedesten ve birçok dükkânın varlığı kaydedilmiştir. Şehirde ki mahalleler genel olarak cami, mescid, tekke, zaviye ve imaret gibi dini ve içtimai yapılar etrafında şekillenmiştir.¹⁴

11 Selim İmece, *A Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959, s.46.

12 Kâtip Çelebi, *Cihannuma*, Ed. Said Öztürk, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2010, s.731.

13 Kastamonu'da bu döneme ait tekkeler şöyledir. Bir Mevlevî, üç Kadiri, bir Celveti, beş Halveti (Şeyh Şaban-ı Veli Tekkeleri), üç Rûfai, iki Nakşibendi, dört Sadî, bir Bayramî Tekkesi ile tarikatı tespit edilemeyen dört tekke ve iki zaviyenin varlığı tespit edilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Eyüpgiller, *a.g.e.*, s.120.

14 İlhan Şahin, *a.g.m.*, s.587; Eyüpgiller, *a.g.e.*, s.53-100.

19. yüzyılda Osmanlı'da başlayan Batılılaşma hareketleri idari, askeri ve adli alanda reformları netice vermiş ve kamuya yönelik hizmet veren kurumların inşası da Batılı tarzda olmuştur. Askeri ve idari binalarda ki mimari değişimler birlikte modern eğitim kurumlarının yaygınlaşması birçok Anadolu şehri gibi Kastamonu'da da kendini göstermiştir. Bu dönemde birçok kamu binası inşa edilmiştir. Mekteb- İdadi, Mekteb-i Sanayi gibi eğitim yapılarıyla birlikte Hükümet Dairesi, Belediye Dairesi, Telgrafhane, Matbaa gibi modern kamusal yapılar Batılı bir şekilde kentte görünür olmuştur. Bu yapılarla Kastamonu, Anadolu şehirleri içerisinde geleneksel ve modern kurumlara gelişmiş kentsel yaşama sahip bir şehir olmuştur.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı'da egemen olan reform anlayışının simgeleri olarak Batı tarzında yeni inşa edilen kamusal yapılar Kastamonu idarecileri açısından şehrin bazı hizmetlerinin karşılanması veya şehrin güzelleştirilmesi amacıyla inşa edilmişti. 1885 yılında Kastamonu Valiliği, ekser şehirlerde olduğu gibi Kastamonu'da çalar büyük bir saatin bulunması gerektiğini düşünerekten saat için büyük bir kule yaptırılması ve bu saatin Sarayüstü denilen mevkie inşa edilerek her taraftan görünümü sağlanmıştı.¹⁵ Bununla birlikte yeni belediye binası ve hükümet konağı ve askerlik dairesi şehrin gözde bir yerinde batılı mimari üslupla inşa edilmiştir.

Kastamonu; mahalleleri, sokak dokusu, tarihi yapıları ve evleriyle Osmanlı şehir özelliğini günümüze kadar koruyabilmiştir. Dar bir vadi içerisinde kurulmuş olan şehrin bahçeli evleri, iki üç katlı ahşap binalarla kendine has bir dokusu vardır. 19. yüzyılda batı üslubu tarzın da çok odalı, büyük konak tipi eşraf evleri inşa edilmiştir. Hükümet Konağı da bu üslupla inşa edilmiştir. Şehirde evler çoğunlukla iki üç katlı olup sağlam görünüme sahiptir. Bölgenin ormanlık olmasından dolayı evlerde ahşap kullanımı oldukça fazladır.¹⁶

Cumhuriyetin ilk zamanlarında Kastamonu, geleneksel toplum ve şehir özelliğini büyük ölçüde korumuştur. Cumhuriyetin başlatmış olduğu reformlar, etkisini kamusal alanlara görünür bir şekilde yansıtmıştır. Özellikle devrimlerin halka anlatılması için önemli bir kurum olan Halkevlerinin Anadolu'nun birçok şehrinde açılmasıyla birlikte Kastamonu da bundan payını almıştır. 1932'de şehir merkezinde ilk olarak Halkevi açılmış ardından diğer ilçelere yayılmıştır.¹⁷

15 Mine Topçu ve K. Kutgün Eyüpgiller, "Kastamonu'da 19. Yüzyıl Kamu Yapıları", Üsküdar'a Kadar Kastamonu, Haz. Lütfü Seymen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s.182-200.

16 Yurt Ansiklopedisi, s.4644.

17 A.g.e., s.4641.

Kastamonu Medreseleri

Osmanlı dönemi geleneksel eğitim kurumlarından olan medreseler Kastamonu'da önemli bir yere sahiptir. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettikten sonra burayı bir kültür şehrine dönüştürmek için Kastamonu medreselerinde görev yapan bazı müderrisleri yüksel maaşla İstanbul'a davet etmiştir. Bu durum Kastamonu medreselerinin o dönemdeki eğitim düzeyinin pek çok Anadolu şehrinden ileri olduğunu göstermekteydi.¹⁸

Kastamonu'da önemli bir yere sahip olan medreseler 24 tane olarak tespit edilmiştir. Fakat bunlardan dördü günümüze kadar ulaşabilmiştir. Osmanlı dönemine ait medreseler; Nusrullah el- Kadı Medresesi, Yakup Ağa Medresesi, Münire Medresesi, Nümaniye Medresesi, Darülkurra Medresesi, Merdiye Medresesi, Namazgah ve Abdulkaki Medreseleri, Tefikiye Medresesi, Semhiyye Medresesi, Sıdkıyye Medresesi, Ziyaiye Medresesi, Mahmudiye Medresesi, Şükrü Bey Medresesi, Dursun Efendi Medresesi, Çay Medresesi, Koyunlu Medresesi, Bahaiye Medresesi, Fevziyye Medresesi, Mecid Efendi Medresesi, Gökdere Medresesi, Caber Medresesi, Darulhilafe Medresesi, Çandarlı İbrahim Paşa Medresesi olarak tespit edilmiştir.¹⁹ Bu medreselerin bir kaçı on beşinci ve altıncı yüzyılda inşa edilmesine rağmen diğer medreselerin çoğunluğu ise on dokuzuncu yüzyılda inşa edilmiştir. Dolayısıyla Osmanlı'nın son dönemlerinde eğitim kurumlarının modernleşmesi Kastamonu'da geleneksel eğitim yapıları olan medreselerin inşasını pek etkilememiştir.

Şehrin Tanınan Şahsiyetleri ve Said Nursi

Kastamonu tarihi ve mekânsal özelliklerinin yanında bu şehirle anılan şahsiyetleriyle de öne çıkar. Halveti şeyhi Şeyh Şaban-ı Veli, Nasrullah Kadı, Şeyhül-İslam Sadi Çelebi, Şair Andelibi, Yavuz Sultan Selim döneminin önemli devlet adamlarından Celalzade Mustafa Çelebi, Hattat Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Cumhuriyet döneminde ise Risale- Nur müellifi Bediüzzaman Said Nursi, Köy Enstitüleri kurucusu İsmail Hakkı Tonguç, edebiyatçı Rıfat Ilgaz ve Oğuz Atay öne çıkan bazı şahsiyetlerdendir. Özellikle İslam medeniyetinde önemli bir yeri olan hat sanatında eserler veren birçok ünlü hattat bu şehirden çıkmıştır. Bundan dolayı Kastamonu, Osmanlı'da en fazla hattat yetiştiren vilayetlerin başında gelmiştir. Bunlardan biri olan Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Ayasofya Camisindeki büyük levhalar ve İstanbul Üniversitesi giriş kapısının bahçe duvarındaki yazılar gibi birçok hüsnü hatta sahiptir.

18 Betül Tarıman, "Eski Bir Baskı Makinesi, Mürekkep İzi ya da Kağıda Ter Düşenler", Üsküdar'a Kadar Kastamonu, Haz. Lütfü Seymen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s.387.

19 Eyüpçiller, *a.g.e.*, s.135-143.

Kastamonu'nun önemli bir şahsiyeti ise Bediüzzaman Said Nursi'dir. Nursi 1936-1943 yılları arasında Kastamonu'da dönemin idarecileri tarafından mecburi ikamet ettirilmiştir. Kastamonu çarşı polis karakolu karşısında ikamet ettirilen Nursi, burada eserler telif etmeye devam etmiştir. Nursi bunu eserinde şöyle belirtir; *“Beni Kastamonu'ya nefyettiler. Polis Karakolunda iki üç ay misafır ettiler. Benim gibi sadık dostlarıyla görüşmekten sıkılan bir münzevi ve kıyafetinin tebdiline tahammül etmeyen bir adam, böyle yerlerde ne kadar azap çeker, anlaşılır. Sonra o karakolun karşısında, Kastamonu'nun Medrese-i Nuriyesine girdim, nurların telifine başladım.”*²⁰ Eski kale üzerink de yazdığı Münacaat Risalesi gibi Ayet-el Kübra eserini de bu şehirde telif etmiştir. Nursi, birçok zaman bu kaleye giderek yazmış olduğu eserlerini tashih etmiştir.

Bir Öğretmen Mektebi: Gölköy Enstitüsü

Cumhuriyet döneminin eğitim politikasında önemli bir yeri olan köy enstitüleri rinden biri de Kastamonu Gölköy Enstitüsü'dür. Enstitü yörenin sosyal ve ekonomik özellikleri dikkate alarak Çorum, Sinop ve Zonguldak illerinden oluşan bölgeye fayda sağlayacak zanaatkâr ve öğretmen yetiştirmek üzere kurulmuştur. İlk olarak 1938'de eğitim kurslarıyla hizmete açılan kurum 1940'da Gölköy Enstitüsü ismini alarak eğitime başlamıştır. Uygulamalı öğrenme modeliyle yetiştirilen köy çocukları bu kurumun oluşması için inşaat vb. gibi işlerde çalışmışlardır. Enstitüde eğitimle birlikte tarımsal uygulamalara da yer verilmiştir. 1943 yılında öğrenci sayısı 920 kişiydi. Yörenin tamamının on yılda öğretmen ihtiyacı karşılanması planlanmıştı. 1946'da eğitim politikasının değişmesiyle klasik öğretmen okuluna dönüşmüş ve 1954'te bu kurum ilköğretim okulu haline getirilmiştir.²¹

Türkiye'de Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde Köy Enstitülerinin kurucusu sayılan İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç için Kastamonu ve Gölköy Enstitüsünün önemini ayırıyordu. Çünkü okumak için Silistre'den İstanbul'a gelen Tonguç, Kastamonu'ya gönderilmiş ve sonrasında öğretmen olmuştu. Tonguç ortaöğrenimini bitirdikten (1914) sonra geldiği İstanbul'da Osmanlı döneminin Kastamonulu Maarif Vekili Şükrü Bey'in kendisine; *“Burada okumanı uygun bulmam. Nedenine gelince biz, İstanbul diye diye vatanın diğer bölgelerini unutmuşuz. O yüzden Rumeli gitti. Anadolu'ya bakmazsak o da gider. Seni, benim memleketim olan Kastamonu'ya göndereceğim. Orada yeni açılan Darulmuallimin'de okur, muallim olursun. Vatanına muallim olarak hizmet edersin. Muallime çok ihtiyacımız var. Halkımızı bilgisizlikten kurtaralım. Kastamonu güzel bir yerdir.”*²²

20 Said Nursi, *Lem'alar*, Envar Yayınları, İstanbul, 2010, s.263.

21 Yurt Ansiklopedisi, s.4632.

22 Emin Arık, “Köy Enstitülerinden Günümüze Ne Kaldı”, Üsküdar'a Kadar Kastamonu, Haz. Lütfü

Anadolu köy ve köylüsünü ilk defa Kastamonu'da tanıyan Tonguç, bu şekilde köyü eğitim yoluyla canlandırmak düşüncesine sahip olmuştur. İlköğretim Genel Müdürü lüğüne getirildiğinde bu düşüncesini Köy Enstitüleriyle hayata geçirmişti. Tonguç'a göre ilkokul öğrenimi bu enstitüler sayesinde yaygınlaşacaktı. Bu yüzden ilköğrenimin önemini ise şöyle belirtmişti; “*Halka uygar bir insan topluluğu halinde yaşamının ilk bilgilerini öğretme ve bir ülkede halk yönetimini gerçekleştirme koşullarının en önemlisi, geniş anlamalı ilköğretimi bütün çocuklar için parasız ve zorunlu kılmaktır. Avrupa uygarlığı alanına istemeyerek girmeye çalışan Osmanlı İmparatorluğunun süratle çöküşü bazı nedenlere dayanır. Bunlar arasında ilköğrenimi gerçekleştirmek yolunun tutulmamişolmasıdır*”.²³

1946 yılında çok partili hayata geçiş ile Köy Enstitüleri gibi Gököy Enstitüsünde de dinsizlik ve komünizm propagandası yapıldığı yönünde birçok eleştiriler başlamıştı. Bu enstitülerde komünist ideolojiyi yansıtan bir eğitim ve öğretim uygulandığı ve enstitülerin yönetim kadrosu genelde Marksist tanınan kişilerce doldurulduğu iddia edilmişti.²⁴ Bu dönemde Gököy Enstitüsünde öğrenim görmüş olan Mustafa Sungur'un Afyon Mahkemesi beyanatu bu iddiaları doğrular nitelikteydi. “*Ben şahidim ki: Ben Kastamonu Gököy Enstitüsünde okurken bazı muallimler tarafından bize dinsizlik dersi verilmişti. Hâşâ, Hazret-i Kur'an'ı Hazret-i Peygamberin yazdığını ve İslamiyet'in artık mülga olunacağını, medeniyetin ilerlediğini, bu asırda Kur'an'a ittibâ etmek büyük bir hatâ ve gerilik olduğunu, hattâ bir gün bir muallimin yaptığı gibi, İslâmlar namaz kıldıkları ve âhireti düşündükleri için daima muztarip bir halde ömürleri elem içinde geçtiğini ve İslam camilerinde daima bir ölgünlük havası estiğini Hristiyanların kiliselerinde ise daima neşe ve canlı hayat bulunduğunu ve Hristiyanlar çalgı ve saire gibi eğlencelerle hayatın tadını alıp ömürlerini neşe içinde geçirdiklerini söylüyorlar... kalplerimizdeki iman ve İslâmiyet bağlarını koparmaya ve onun yerinde inkâr ve küfür yerleştirmeye çalışıyorlardı.*”²⁵

Sonuç

Kastamonu, tarihi eski uygarlıklar dönemine kadar uzanan bir yerleşim yeridir. Kastamonu'nun adı, Gasların şehri anlamında ‘Gastumanna’dan gelir. Sümer lisanının

Seymen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s.345.

23 A.g.m., s. 343.

24 Necdet Aysal, “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 35, 2005, s.277.

25 Bkz. Mustafa Sungur'un Afyon Ağır Ceza Mahkemesi Müdafaası, *Tarihçe-i Hayat*, Envar Yayınları, 2010, İstanbul, s.557.

da ‘Tuman’ (Tumanna) şehir demektir. Gaslar ise Sümerlerin bir koludur. Gastumanna, Gasların şehri demektir. Osmanlı döneminde ki bazı seyahatnamelerde ise şehre Kastamonu denmiştir. Şehir ilk olarak yüksek bir yerde bulunan kale ve etrafında gelişmiştir. Bölgenin İslamiyet ile tanışması İslam ordusunun 715 yılındaki fethine dayanır. Sonraki dönemde bölge tekrar Bizanslıların eline geçse de Malazgirt savaşı sonrasında Türklerin tarafından geri alınmıştır. Beylikler döneminde birçok dini yapının inşasıyla şehir İslami hüviyete girmiştir. Kastamonu, Osmanlı idaresine girmesi kentsel hayatta hareketlilik getirmiştir. Osmanlı hanedanının yaptırmış olduğu birçok yapıyla şehirde ekonomik hayat gelişmiştir. On dokuzuncu yüzyılda Batılılaşma hareketiyle modern eğitim kurumları, idari binalar, askeri kışlalar gibi birçok kamu binası inşa edilmiştir. Bu gelişmeler şehrin geleneksel dokusunu zenginleştirmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinde değişen yönetsel reformlarla Kastamonu Eyalet'e dönüştürülmüştür. Cumhuriyetin ilanından sonra İl olarak resmîyet kazanan şehir Halkevleri ve Köy Enstitüleri gibi bazı kültürel reformların ilk örneklerine sahne olmuştur. Bu kültür reformları sürecinde Said Nursi şehirde mecburi ikamet ettirilmiş ve eserlerinin bir kısmını burada telif etmiştir. Dolayısıyla Kastamonu hem tarihi hem de kültürel yönleriyle önemli bir hafızaya sahiptir.

Kaynaklar

ARIK, Emin, “Köy Enstitülerinden Günümüze Ne Kaldı”, Üsküdar’a Kadar Kastamonu, Haz. Lütfü Seymen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 341-351.

AYSAL, Necdet, “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 35, Yıl: 2005, s. 267-282.

EYÜPGİLLER, Kemal Kutgün, *Bir Kent Tarihi Kastamonu*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1999.

İMECE, Selim, *Atatürkün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959.

KÂTİP ÇELEBİ, *Cihannuma*, Ed. Said Öztürk, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2010.

NURSİ, Said, *Lem’alar*, Envar Yayınları, İstanbul, 2010.

ŞAHİN, İlhan, “Kastamonu”, *DİA*, Cilt 24, İstanbul, 2001, s.585-588.

ŞAHİN, Tunç, “1871 Tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Vilayeti”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 11, 2010, s. 267-276.

TARIMAN, Betül, “Eski Bir Baskı Makinesi, Mürekkep İzi ya da Kağıda Ter Düşenler”, Üsküdar’a Kadar Kastamonu, Haz. Lütfü Seymen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s.387-397.

TARİHÇE-İ HAYAT, Envar Yayınları, 2010, İstanbul.

TOPÇU, Mine ve Eyüpgiller, Kemal Kutgün, “Kastamonu’da 19. Yüzyıl Kamu Yapıları”, Üsküdar’a Kadar Kastamonu, Haz. Lütfü Seymen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s.179-215.

TÜRKİYE ANSKLİPODESİ, Kaynak Kitaplar Yayını, Cilt 3, İstanbul, 1975.

YURT ANSİKLOPEDİSİ, “Kastamonu”, Ed. Yücel Yamal, Anadolu Yayıncılık, Cilt 7-8, İstanbul, 1982.